

IZVODUL PRIMULUI CALENDAR-ALMANAH ROMÂNESC DESCOPERIT ÎN ȘCHEII BRAȘOVULUI

Împrejurări fericite fac să descoperim la o familie din Șchei (care ne solicită să nu deconspirăm numele din motive lesne de înțeles) izvodul după care, în Șcheii Brașovului, într-o tiparniță clandestină, dascălul Petcu Șoanu a tipărit primul calendar românesc. Datorită interdicțiilor și presiunilor făcute de autoritățile timpului, calendarele dascălului șcheian au fost interzise și distruse¹ și fiecare mărturie despre acest moment istoric capătă o semnificație deosebită.

Știm din cronica protopopului șcheian Radu Tempea II (1691 – 1742)² că la „1793 au început a face tipografie Petcu Șoanul, dascălul, lucru care nu văzuse nicăiri și au tipărit niște calendare, în care au pus niște lucruri a zodiilor, cine când se va naște, cum va fi, care izvod l-au luat de la pop(a) Statie...”

Totuși literatura de specialitate constată că de fapt Petcu Șoanu „dascăl, apoi preot din 14 XII 1735 – 31 V 1741”³ la Biserica Sf. Nicolae din Șchei, tipărește primul număr al Calendarului său la 1733, folosind ca argument foaia de titlu a singurului exemplar al Calendarului păstrat la Academie și consemnat atât de Bibliografia Românească Veche⁴, cât și numeroasele studii și articole⁵. Din fila de titlu a exemplarului de Academie aflăm: „*Calendari, acum întâi rumânesc, alcătuit de pe cel sârbesc, așezatus-au pe limba rumânească ca întru 100 de ani să slujască, că și cel slovenesc într-acest chip au fost, fiind de un mare astrolog la Kiev scos de un mare dohtor muscal s-au tălmăcit într-acesta chip precum acum s-au izvodit, și precum în izvod am aflat, acum în stambă noao s-au dat, în Brasov. 1733*”⁶.

Cronicarul german, Thomas Tartler, și el contemporan evenimentelor, consemnează evenimentul, dar îl plasează pentru anul 1737 afirmând între altele „Un preot valah (n.n. la 1737 nu mai era dascăl, ci preot la biserică) cu numele **Petre**, aici în Șchei, fără nici o îndrumare, a început să facă tipografie și să taie litere în plumb, însă nu în modul obișnuit, ci foarte scurt, deoarece le-a lipit pe o scândură și așa a tipărit Calendar valah, fără ajutorul presei, ci numai cu vâlătuc, deși acesta este un fel anevoios de a tipări întârziator. Totuși se vede ca el este invențios. El cel dintâi a tipărit un calendar românesc pe trei coli și vinde exemplarul cu 60 den(ari). După aceea a început să toarne litere, învățându-l puțin tipograful Michael Helzdorffer de la Seuler, de aici. **A turnat și litere latinești**, care însă nu sunt destul de acurate...”⁷. Pentru anul 1739, același cronicar Tartler, adaugă „Preotul valah, despre care s-a vorbit ad annum 1737 mense Augusti ratione (despre) tipografia românească a învățat să toarne și litere latine în matrițe, precum arată aici proba. Nu sunt prea acurate, de aceea rămâne la literele românești (n.n.

chirilice). *Dacă litera ar fi fost acurată, dl. Seuler și-ar fi primenit toată tipografia sa prin acest preot⁸.*

Din aceste mărturii se pot trage câteva concluzii semnificative pentru importanța acestui eveniment istoric. Petcu Șoanu (zis și popa Petre) tipărea primele calendare. Faptul că este consemnat cu prezența pe piață, atât în 1731 de cronicarul protopop Radu Tempea II (contemporan evenimentelor), la 1733, așa cum dovedește foaia de titlu a singurului exemplar păstrat la Academie și apoi la 1737 și 1739 în cronica lui Tartler (și el contemporan evenimentelor) ne face să înțelegem că valorosul dascăl șcheian a menținut clandestin o tipografie proiectată și executată de el timp de cel puțin nouă ani. Doar interdicția pe care o impune, atât autoritatea politică a timpului, cât chiar și biserica a făcut ca acestea să dispară.

Profesorul Emil Micu, remarcând afirmația din exemplarul tipărit de la 1733 „*acum în stambă nouă*”, luând în considerare și faptul că Radu Tempea era contemporan cu Petcu Șoanu, nu pune la îndoială că primul număr al calendarului a fost emis în 1731 și nu 1733⁹. Totuși „*stamba nouă*” poate fi înțeleasă ca „*limbă nouă*”, diferită de cea a izvodului slav folosit de autor, iar cronicarul Radu Tempea își scria cronica la un deceniu după eveniment, deci diferența de doi ani nu este semnificativă.

De aici se naște importanța istorică a desoperirii recente a unui manuscris necunoscut și anume tocmai a izvodului după care s-a tipărit la 1733 calendarul lui Petcu Șoanu. Constând din 70 de pagini, nenumerate, format 11 x 18 cm, strânse în 5 caiete numerotate, a 8 file (ultimul caiet doar din 4 file) supracopertat în piele, manuscrisul se păstrează în condiții destul de bune. După fila de titlu, urmează o cronologie a istoriei lumii, de la potop, de la zidirea monarhiei Babilonului... etc.). Începând cu pagina a 3-a se redau tabele cronologice cu zodii pentru diferitele planete („*învățătura planetelor*”), începând cu Saturn, continuând cu Jupiter (p. 11), Marte (scris Mars, p. 20), Soarele (p. 27), Venus (p. 35), Mercur (p. 41), Luna (p. 48).

Începând cu pagina 55 prezintă „*altă învățătură*” sub titlul „*Pentru semine arătare*”, cu deosebite îndrumări privind cultivarea ogorului. În continuare se oferă spre „*știință*”, „*ce zi și ce ceas stăpânește*” fiecare planetă în parte (p. 65), precum și „*Arătare pentru ceasurile zilei și a nopții, ce planetă, ce ceas stăpânește și ce putere are*” (p. 66), pentru ca în final să se ofere un tabel, care permite cititorului „*las aceste 6 planete să caute în care ceas, ce-i bine a lucra sau a face și a căuta*” (p. 69).

În spațiile libere ale manuscrisului sunt adăugate ulterior diferite însemnări, făcute, desigur, de cei ce aveau la îndemână manuscrisul, informând între altele „*Când s-a vedea soarele în 11 zile a lui ianuarie, atunci semn că s-a coace mlaie și vinu; Când a fi negură în 14 zile a lui ianuarie, atunci semn de ciumă*”.

Pentru ineditul și importanța sa, reproducem foaia de titlu, care ne oferă și alte concluzii, prin confruntarea cu exemplarul tipărit: „*Caliundariu acum întăe rumănesc, așezat de pre cea sârbască pe limbă rumânească pre o sumă de ani, că și cel slovenesc într-acesta chip au fost, fiind de un astrolog la Kiev scos, de un*

mare dohtor muscal, s-au tălmăcit într-acesta chip acum izvodit. Și precum am aflat într-ace limbă noao s-au dat în Brașov februar 20 1733".

Se constată cu ușurință diferența dintre foaia de titlu a manuscrisului și cea a tipăriturii, întrucât, tipărind-o, autorul îmbunătățește textul prin exprimare mai clară. Remarcăm exprimarea mai greoaie, dar identică cu a însemnărilor de mână făcute pe cărțile vechi de copişti din Șchei în această perioadă. Dacă manuscrisul ar fi fost copie după calendarul original nu s-ar fi strecurat aceste stângăcii de exprimare.

O valoare în plus câștigă manuscrisul prin faptul că folosește ca forțat două file dintr-un text coresian din veacul al XVI-lea, încă neidentificat, acesteafăcând obiectul unei cercetări ulterioare.

Grație unui gest filantropic fără precedent, din partea d-lui senator Nicolae Vlad Popa, manuscrisul a fost achiziționat și donat Muzeului Primei Școli Românești, revenind astfel acolo unde s-a născut pentru a completa fericit bogăția documentară păstrată de veacuri sub egida Bisericii voievodale Sf. Nicolae.

Note

- ¹ C. A. Stoide, *Contribuții la istoria tiparului românesc în Brașov în secolul al XVIII-lea*, în „Luceafărul de ziuă”, III, Brașov, 1956, p. 136–137; prezintă decretul Mariei Tereza adresat Guvernului Marelui principat al Ardealului, în care vorbește de „specii de cronologie în limba valahică calendare, date la lumină în Bolgarseg (n.n. Șchei)... lucrări capabile să seducă, să predisună la superstiție... dispunând să fie confiscate aceste cărți... Magistratul Brașovului, încunoștiințat de acesta, se grăbește să pună în practică dispozițiile decretului.
- ² *Istoria Beserecei Șcheilor Brașovului* – „manuscrispt de la Radu Temepea, publicată cu cheltuiala Biserecei Sf. Nicolae din Brașov (Șcheiu) de Sterie Stinghe”, Brașov, 1899, p. 100.
- ³ Candid Mușlea, *Biserica Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului*, vol. I, Brașov, 1943, p. 367.
- ⁴ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508 – 1830*, Tom II, fasc. II, București, 1906, p. 48.
- ⁵ Georgeta și Nicolin Răduică, *Calendare și almanahuri românești, 1731 – 1918*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981; G. Bogdan Duică, *Tipograful Popa Petre*, în „Țara Bârsei”, anul I, mai 1929, nr. 1, p. 76 – 78 ș.a.
- ⁶ B. R. V., *op. cit.*, p. 48.
- ⁷ Thomas Tartler, *Diarium*, în „Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso”, vol. VII, Brașov, 1918, p. 194.
- ⁸ *Idem*, p. 227.
- ⁹ Emil Micu, *Tipărița lui Petcu (Petru) Șoanul din Șcheii Brașovului și primele calendare în limba română*, în „Cumidava IV”, Brașov, 1970, p. 465 – 475.